

Xerardo Dasairas

Memorial de Beluso

Hai un par de anos, nestas mesmas páxinas, tentabamos dar explicadeira sobre a presenza en Beluso das embarcacións denominadas vascotes e a súa posible relación coas viscainas ou bisquinas do País Vasco. Como quixésemos novamente retornar a Beluso por acopio de notas e vivencias aproveitamos para abondar no tema dos barcos chamados vascotes, denominación que aparece con profusión na Costa da Morte a mediados do XVIII, contabilizándose 32 deles nos portos entre Muxía e Fisterra. Muros con trinta é o porto que máis embarcacións deste tipo acollía, diminuíndo a súa presenza a medida que baixamos cara as rias do sur, sendo Vigo con 14 o porto que tiña.

Porén, en Pontevedra e Marín, que se reseñaban como lugares nos que se construían para a pesca da sardiña, apenas figuran sete no primeiro porto. Cabe concluir xa que logo, que este barco, usado na pesca ou na cabotaxe, debía ser dunha certa envergadura e capaz de enfrentar augas bravas como aquela “vasca” que andaba ao corso en Beluso a comezos do XIX.

Alén disto, temos que admitir un particular interese por este lugar pois xa hai corenta anos, cando mozo, formou parte da nosa paisaxe e vivencias a primeira vez que arribamos a o Morrazo e que anos despois, en distintas ocasións, revivimos doutro xeito en días de festa e lecer.

OS GALIOS

Por veces pensamos se esta pulsión garda relación con térmonos atopado xa con Beluso nos documentos medievais que o facían vila ou lugar do conde Gutier Menéndez e a súa muller Ilduara Eriz que tamén daquela, eran posuidores da miña vila natal. No ano 934, *in Morracio*, *Beluso* vai pasar a mans de Froilanem Gutiérrez, fillo destes condes e irmán de San Rosendo de Celanova, por mor das partixas (*colmellum divisionis*) que fan entre todos os irmáns e irmás. E matinamos nos bieitos do cenobio ourensán atendendo as almas parroquianas e que logo, acuciados polos ataques piratas, se establecerían a salvo en Hermelo que despois foi de Poio, ambos mosteiros da mesma orde. E poderíamos imaxinar esta referencia como un lugar vello e neboento, provedor de peixe monasterial pero preferimos ollalo, na súa xénese toponímica, mellor como un sitio fermoso e belo onde descansar e ociar, un *belotio* semellante no concepto aos outros *Ozio* ou *Benevivere* daquela época.

E Beluso, pola súa privilexiada posición marítima, seguiu coa súa vocación de pesca e salga, mellorada e acentuada xa en 1765 polos Roura cataláns, pioneiros e avanzados neste negocio. E a afluencia destes fomentadores procuraría asento noutras praias da parroquia (Roiba, Mourisca...) acollendo a de Beluso, a comezos do século XIX, a fábrica de salga dos Domenech que foi asaltada e roubada por uns primeirizos contrabandistas.

Estes tempos que sucederon á Guerra da Independencia foron de bastante convulsión e inestabilidade con numerosas gavillas de salteadores armados que, despois do período bélico, pululaban por todo o país. A proclamación da Constitución liberal (A Pepa) de 1812 traería a confrontación cos monárquicos que restaurarían o absolutismo na figura do rei Fernando VII, dando lugar a levantamentos militares como o do xeneral Porlier en 1815 e enfrontamentos pola derogación constitucional que darían pé a un clima de inseguridade social.

Neste contexto e fruto dos refugallos bélicos, reproduciríanse os asaltos nos camiños como no de Aldán a Beluso ou no río dos Ladróns que testemuñan a presenza de salteadores como o portugués Manuel José Blas que actuaba co seu grupo por Marín pero que, extraordinariamente, tamén usaba de barcos para dar golpes en Poio. Neste sentido, xa anos antes, unha pequena gavilla de sete bandoleiros que actuaban por Sanxenxo e O Grobe, mandada por Fernando Serén, adoitaba alugar barcos para dar os seus golpes nas casas rectorais da Ria, asaltando en xullo de 1817 a de José Pazos de Pro-

bén, párroco de Bueu. Desde esta, o cura quedaría moi adoecido cos seus fregueses facendo constar na súa declaración que pedíndolle axuda aos veciños, estes negaríanse a auxiliálo, mirando para outro lado. Como non se aclarou esta denegación de auxilio, supomos que o cura tería que sacar as súas propias conclusións de tal desafección veciñal.

Nestas datas, ademáis dos bandoleiros, comezarían a pulular polas costas galegas unha mancha de contrabandistas, a maioría de orixe italiana, dos que xa deramos conta no mencionado artigo e que eran alcumados nas rias de Arousa e Pontevedra como *carcamáns*. Segundo os informes recollidos, estes mariñeiros viñan desde Xibraltar a vender tabaco e outros xéneros de algodón, fondeando en

Beluso onde abrían o seu mercado ao que concorria case todo Galicia sen que o Goberno constitucional lles puxese obstáculos. Pouco habería de durar esta situación co retorno do rei Fernando VII que derogaría a Constitución liberal de 1812 (A Pepa) instaurando o absolutismo monárquico.

Oito anos despois, en defensa da Constitución e contra a política da monarquía, militares de Ferrol, A Coruña e Pontevedra secundarían o soerguemento liberal - republicano de Riego que acabaría fracasando tres anos despois co retorno do rei. O 26 de febreiro de 1820 e para apoiar este movemento, Juan Fontenla y Sotelo acudiría a Pontevedra con 200 homes voluntarios de Beluso e Bueu, que na súa maioría eran *carcamáns*, a unirse ás forzas do reximento de Aragón e do Provincial que apoiaban o levantamento constitucionalista que deu lugar ao chamado Trienio constitucional ou liberal.

Neste periodo era adoito a presenza de barcos extranxeiros, sospeitosos nas costas galegas polas guerras coloniais, motivando que o goberno enviase en 1822 para vixilancia das rias un bergantín negreiro, nomeado "Hermosa Rita" que foi armado cun par de canóns. Na súa singradura cara o sur, desde A Coruña, toparía na altura de Corcubión cun barco sospeitoso do que lle demandarían información a outro de cabotaxe, procedente de Vigo que tamén os advertiu da presenza en Beluso de barcos *carcamáns*.

Cando chegan a Beluso, o día seis de abril, o barco sospeitoso xa se tiña sumado a outros tres máis que enarbolaban bandeira italiana e que se dispuñan a levar áncoras ante a presenza do barco español. Apesar da escasa potencia de fogo artilleiro, o barco español decide enfrentarse aos *carcamáns* italianos que estaban mellor armados, baténdose con eles en desigual combate. Despois dunhas horas de refrega, o barco español, case destruído tentaría fuxir e refuxiarse na ría de Aldán encallando na costa.

O capitán do barco español, Varela, e os mariñeiros que ían nun bote, serían capturados, maltratados e encerrados nas adegas pero ao anoitecer serían liberados e coa axuda dos lugareños e chegarían a Bueu onde denunciaron o acontecido. Este relato, máis detallado, foi recollido nalgunhas publicacións e na Historia de Cangas déuselle o título de batalla de Aldán.

Tres anos despois co retorno do rei, apoiado polos franceses, os absolutistas coa axuda do clero darían cabo deste periodo liberal, derogando a Constitución e xerando destitucións, purgas e exilios. Conto do, os *carcamáns* seguirían campando polas rias e no 1826 debían estar moi asentados na illa de Arousa pois aquí tiveron outro enfrentamento cun barco de guerra.

É seguro que deles proceden algúns dos apelidos italianos que se detectan en Galicia pero na súa maioría pertencen a militares das zonas españolas do

Maruxa Mallo

Milanesado, Nápoles, Sicilia, Cerdeña..., de corsarios, de fomentadores e de técnicos que traballaron nas minas e obras do ferrocarril.

E en Beluso, lugar privilegiado e discreto, pasaría un tempo, naqueles días que precederon ao soerguemento militar antirrepublicano, Maruja Mallo, alter ego da pintora viva-riense Ana Mª Gómez González. E traemos esto a conto porque a parella da pintora nestes días era Alberto Fernández Martínez, "O Mezquita" co que fuxiría a agacharse en Vigo no 1936 tendo que partir logo no 1937 cara Lisboa, acosados pola represión desencadeada.

Díxose que ambos xa estiveran traballando xuntos nas Misións Pegagóxicas na Mezquita (Ouren-

se), pobo natal do "Mezquita" sobre o que fixemos unha monografía que recolle estes datos e a súa actividade política como militantes do POUM.

Queremos dar fin a estas notas sobre Beluso coa lembranza dun día, hai xa máis de trinta anos, no que instintivamente nos diriximos alí coa intención de mostrarlle á miña nai o máis escolleito da zona na que viviamos desde había pouco tempo. Amáis de disfrutar do paseo e da proximidade do mar, a miña nai acabaría por completar a súa bagaxe espiritual ao ver arribar ao peirao uns barcos en comitiva, portando a Virxe do Carme, acompañada de gaiteiros e estralos de foguetes que en procesión pasaron logo rente a nós.

Disto e das menos espirituais racións da empanada de pan de millo con croques, que degustabamos sentados no exterior da Centoleira, gardaría a miña nai gratísima lembranza durante moitos anos, e nós con ela.

Beluso. Óleo de Rosa Emilia Camaño